

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

แนวทางการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน ภูมิศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านทาป่าเปา

คณะผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านทาป่าเปา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านทาป่าเปา ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยมีประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. สถานที่ดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะดำเนินการในพื้นที่บ้านทาป่าเปา หมู่ที่ 6 ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ตั้งอยู่กิโลเมตรที่ 48 ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ลำปาง-เชียงใหม่ ห่างจากอำเภอแม่ทา ประมาณ 6 กิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 212 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 837 คน แยกเป็นเพศชาย 421 คน เพศหญิง 413 คน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวนลำไย เพราะปลูกทั่วไป และเลี้ยงโค (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน, 2552) เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าต้นน้ำ และเป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่สามารถดำเนินชีวิตร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล เปิดให้ชุมชนอื่นๆ เข้ามาศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเฉพาะในเรื่องของการรักษาป่าชุมชนห้วยทรายขาวกว่า 13,000 ไร่ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2552)

2. ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้คือ ประชากรทั้งหมดในตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,609 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 7,671คน (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการพัฒนาชุมชน, 2552)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือในการวิจัย

3.1 ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน 2 แหล่ง คือข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง งานวิจัย หรือวารสาร เช่น เอกสารประจำตำบล หรืออำเภอจาก ที่ว่าการอำเภอแม่ทา และองค์การบริหารส่วนตำบลทาปลาตุก ตลอดจนข้อมูลปฐมภูมิจากการเข้าพบผู้นำชุมชนเพื่อพูดคุยซักถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนในด้านต่างๆ โดยใช้วิธีการสังเกต และใช้ชุดคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล

3.2 ทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการจัดการป่าชุมชนและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ รวมทั้งกระบวนการจัดการป่าชุมชน โดยจะใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบบังใจ คือการเลือกผู้ให้ข้อมูลเอง (Key informant) หรือเป็นการเลือกโดยใช้หลักเหตุผลและพิจารณาของวิจัยเอง โดยเลือกให้สอดคล้องเหมาะสมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งจะทำให้การเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชน แกนนำการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งหมด 20 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และชุดคำถาม

3.3 เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนห้วยทรายขาวของประชาชนในอดีต โดยผู้ให้ข้อมูลคือ หัวหน้าครัวเรือนหรือประชาชนทั่วไปในบ้านทาป่าเปา หมู่ที่ 6 ตำบลทาปลาตุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน จำนวน 212 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และวิธีการสังเกต เหตุผลที่เลือกหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากชาวบ้านถือว่าป่าชุมชนห้วยทรายขาวเป็นของทุกครอบครัวที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ดังนั้นหัวหน้าครอบครัวจึงเป็นผู้มีบทบาทอย่างมากต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนแห่งนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลด้านบริบทชุมชนที่ได้จากเครื่องมือประเภทต่างๆ มาจัดหมวดหมู่ และจัดเชื่อมโยงตามขั้นตอนและลำดับเวลา วิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และจะทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และทำการสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลทั้งหมดตามระบบเหตุผล ตามขั้นตอนการปฏิบัติงานในบริบทที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Description) ส่วนข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนจะนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และน้ำหนักคะแนนเฉลี่ย (Weighted mean score: WMS) เพื่อใช้ในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้ระบบการให้คะแนนซึ่งมีการแทนค่าดังนี้ “มากที่สุด” 5 คะแนน “มาก” 4 คะแนน “ปานกลาง” 3 คะแนน “น้อย” 2 คะแนน และ “น้อยที่สุด” 1 คะแนน สำหรับเกณฑ์การเปรียบเทียบค่าน้ำหนักคะแนนเฉลี่ยกำหนดค่าดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย	การมีส่วนร่วม
3.68-5.00	มาก
2.34-3.67	ปานกลาง
1.00-2.33	น้อย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านทาป่าเปา

คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยมี 4 ประเด็นในการพัฒนาคือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การดำเนินงาน 3) การได้รับผลประโยชน์ และ 4) การประเมินผล โดยใช้เทคนิค AIC (Appreciation, Influence, and Control) ยุทธวิธีนำเปลี่ยน (Strategies of change) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นเทคนิคประกอบในการดำเนินการวิจัย

1. ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้คือ ชาวบ้านทาป่าเปา หมู่ที่ 6 ตำบลทาลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยนำตัวแทนประชากรในชุมชนมาทั้งหมด 30 คน คือ ผู้นำชุมชน แกนนำจัดการป่าชุมชน และชาวบ้านบางส่วน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือในการวิจัย

2.1 การพัฒนาการมีส่วนร่วมตามเทคนิค AIC

- Appreciation เป็นการทำให้ทุกคนให้การยอมรับผู้อื่น ชื่นชมผู้อื่น โดยไม่แสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์
- Influence เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นริเริ่มสร้างสรรค์
- Control เป็นการนำกลวิธีมาสร้างเป็นแผนปฏิบัติการ

2.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากเทคนิค AIC ดังกล่าว คณะผู้วิจัยจะดำเนินการภายใต้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักพัฒนา องค์กรของรัฐ ชาวบ้าน และนักวิจัย โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้ (ทวีป ศิริรัศมี, 2537 อ้างใน อภัย วิชาตะ โยธิน, 2543: 85-88)

- **ขั้นตระหนักและศึกษาปัญหา** โดยจะศึกษาปัญหา 3 ประการคือ 1) ปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีต 2) ปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต และ 3) ปัญหาที่เกิดขึ้นมานานแล้ว
- **ขั้นวางแผนแก้ปัญหา** โดยมีเกณฑ์การพิจารณาเลือกทางแก้ปัญหา 3 ประการคือ 1) ทางแก้นั้นสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาได้หรือไม่ 2) ทางแก้ปัญหานั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตและค่านิยมของคนในชุมชน และ 3) การแก้ปัญหานั้นมีทฤษฎีหรือหลักการรองรับหรือไม่
- **ขั้นดำเนินการแก้ปัญหา** คณะผู้วิจัยจะนำแผนการปฏิบัติงานลงสู่การปฏิบัติจริง มีการบันทึกเก็บข้อมูล มีการอภิปรายผล และประเมินผลของผู้ร่วมในการวิจัยทุกฝ่ายเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง
- **ขั้นประเมินและสรุปผลรวม** คณะผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้เป็นสำคัญ

2.3 ยุทธวิธีการนำเปลี่ยน

เป็นยุทธวิธีการ โน้มน้าวจิตใจ ความคิดของบุคคลเป้าหมายให้คล้อยตาม (Persuasive Strategy) ร่วมด้วย โดยใช้หลักทฤษฎีจิตวิทยา สร้างทัศนคติใหม่ให้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมให้สูงขึ้นใน 4 ด้าน คือ 1) การตัดสินใจ 2) การดำเนินงาน 3) การได้รับผลประโยชน์ และ 4) การวางแผนด้วยยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลง โดยมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และแบบการสังเกต

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมจัดระบบข้อมูลหาความสอดคล้องเชิงเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาใน 4 ประเด็น คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การดำเนินการ 3) การได้รับผลประโยชน์ และ 4) การประเมินผล คือ การเห็นคุณค่า (Appreciation) การปฏิสัมพันธ์ (Influence) และ การควบคุม (Control) โดยใช้ยุทธวิธีการนำเปลี่ยนเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมสูงขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนห้วยทรายขาว บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยประเมินผลพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมใน 4 ประเด็น คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การได้รับประโยชน์ และการประเมินผล โดยทดสอบเปรียบเทียบผลก่อนและหลังปฏิบัติการในกลุ่มเดียวกัน (One group pretest post-test)

1. ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมายของการวิจัยครั้งนี้คือ ชาวบ้านทาป่าเปา หมู่ที่ 6 ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน โดยนำตัวแทนประชากรในชุมชนมาทั้งหมด 30 คน คือ ผู้นำชุมชน แกนนำการจัดการป่าชุมชน และชาวบ้านบางส่วนที่ได้ผ่านการพัฒนาการมีส่วนร่วมมาแล้วในขั้นตอนที่ 2

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือในการวิจัย

คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม โดยคณะผู้วิจัยจะใช้ชุดคำถามที่เตรียมไว้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนเป็นรายบุคคลจำนวน 30 คน และใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยวิธีการสำรวจ โดยแบ่งการดำเนินงานวิจัยสำรวจออกเป็น 2 ระยะคือ 1) ก่อนการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจะประเมินการมีส่วนร่วมตามแบบสอบถามการจัดการป่าชุมชนที่กำหนดไว้ 2) หลังการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยจะประเมินการมีส่วนร่วมตามแบบสอบถามการจัดการป่าชุมชน ชุดเดียวกับการประเมินผลก่อนการพัฒนา

เครื่องมือที่จะใช้ในการรวบรวมข้อมูลส่วนนี้คือแบบสอบถาม โดยคณะผู้วิจัยจะสร้างขึ้นตามแนวของวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ทั้งแบบปลายปิดและปลายเปิดทั้งหมด 2 ขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้าน

ตอนที่ 2 แบบวัดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยเนื้อหาจะครอบคลุม 4 ประเด็น

ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยมีดัชนีชี้วัด 3 ประการ

1.1 ร่วมปรึกษาหารือปัญหาเรื่องป่าชุมชน

1.2 ร่วมประชุมเพื่อแก้ปัญหาและตัดสินใจ

- 1.3 เสนอแนวทางแก้ไข หรือทางออกสำหรับปัญหาป่าชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ โดยมีดัชนีชี้วัด 7 ประการ
  - 2.1 ร่วมทบทวนกฎเกณฑ์ของป่าชุมชน
  - 2.2 ร่วมสำรวจป่าชุมชน
  - 2.3 ร่วมปลูกป่า
  - 2.4 ร่วมอบรมเรื่องป่าไม้และเรื่องอื่นๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
  - 2.5 ร่วมทบทวนแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน
  - 2.6 ร่วมติดต่อกับหน่วยงานราชการเพื่อขอความร่วมมือ
  - 2.7 ร่วมพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ โดยมีดัชนีชี้วัด 5 ประการ
  - 3.1 ใช้น้ำปลูกสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือน
  - 3.2 ใช้น้ำเป็นเชื้อเพลิงทำฟืน
  - 3.3 เก็บเห็ด หน่อไม้ ผักหวานหรือพืชชนิดอื่นๆ
  - 3.4 เก็บหาพืชสมุนไพรรักษาโรค
  - 3.5 ใช้น้ำในป่าชุมชนเพื่ออุปโภคบริโภคและการเกษตร
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมีดัชนีชี้วัด 3 ประการ
  - 4.1 ร่วมติดตามและควบคุมการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน
  - 4.2 ร่วมประเมินการใช้ประโยชน์จากป่า
  - 4.3 ร่วมประเมินปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยในช่วงที่ 3 คือ คำร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป แต่สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนก่อนและหลังการพัฒนา จะใช้แบบสอบถามโดยประยุกต์ใช้แบบมาตราส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมจัดการป่าชุมชน โดยใช้ระบบการให้คะแนนซึ่งมีการแทนค่าดังนี้ “มากที่สุด” 5 คะแนน “มาก” 4 คะแนน “ปานกลาง” 3 คะแนน “น้อย” 2 คะแนน และ “น้อยที่สุด” 1 คะแนน สำหรับเกณฑ์การเปรียบเทียบค่าน้ำหนักคะแนนเฉลี่ยกำหนดค่าดังนี้

ช่วงคะแนนเฉลี่ย	การมีส่วนร่วม
3.68-5.00	มาก
2.34-3.67	ปานกลาง
1.00-2.33	น้อย

The McNemar test หรือ The McNemar test for the significance of changes นำมาใช้เพื่อ การทดสอบนัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มหนึ่ง เป็น การทดสอบว่าผลการวัดหลังการเปลี่ยนแปลงจากครั้งแรกนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือไม่

